

עלילות גלגמש

אני שמח לבשרכם כי השבוע יראה אור תרגומי לאפוס "עלילות גלגמש", בהוצאת 'בשער' (מינרוה). עלילות גלגמש הוא האפוס הקדום ביותר המוכר לנו. הוא נכתב בלשון האכדית (לשון שמית קרובה לעברית) בכתב היתדות לפני כשלושת אלפים שנה על גבי לוחות חמר והתגלה על ידי ארכיאולוגים שחפרו בנינה, בירת אשור הקדומה. האפוס מתאר את מסעותיו של גיבור קדום, גלגמש מלך אַרְכַּ (ארך המקראית). בין היתר מופיעים באפוס תיאורים של המבול המזכירים מאוד את תיאורי המבול בספר בראשית.

האפוס תורגם פעמים אחדות לעברית. מה המיוחד אם כך בתרגום שלי?

מדובר בתרגום שאיננו מתיימר להיות תרגום מדעי, אלא תרגום פיוטי המיועד לקהל הרחב ומנסה למסור משהו מאופייה הייחודי של היצירה בצורה קריאה וקליטה ללא הערות שוליים. תרגום זה פותח שורה שלמה של תרגומי אפוסים שיראו אור בקרוב בהוצאת 'בשער' כמו האפוס הפרסי "שבע הנסיכות", האפוס הוולשי "מבינוגיון", האפוס הארמני "דוד מססון" ועוד. הוצאת 'בשער' היא הוצאה פרטית קטנה בירושלים שמפיצה את ספריה שלא באמצעות הרשתות הגדולות של סטימצקי וצומת ספרים. לי עצמי אין כל רווח כספי מהפרסום. חשוב לי לתמוך בהוצאה זו שבימים אלה כמו עסקים פרטיים רבים בקושי צפה על פני המים. **לכן אני קורא לכם לתמוך במפעל התרגומים על ידי רכישת הספר** (מחירו 88 ₪).

הזמנות ניתן לעשות דרכי, או ישירות על ידי פנייה להוצאה (הוצאת מינרוה "בית מיטשל", רח' סוקולוב 15 ירושלים טל' 02-5661612 www.minerva.co.il). בהזמנה מרוכזת של שלושה ספרים ומעלה תינתן הנחה והספרים ישלחו במשלוח ישיר עד הבית ללא חיוב על דמי המשלוח.

אני מביא כאן את המבוא לספר וכמה ציטוטים מן התרגום עצמו.

בברכה,

יואל שלום פרץ

מבוא

מהו אפוס?

אפוס הוא שיר עלילה המספר את עלילת חייו של גיבור אחד או כמה גיבורים, לעיתים אף מדובר בסגה הנמשכת על פני כמה דורות. האפוסים כתובים ברובם בשפה שירית קצובה. באפוסים הקדומים יש יסודות מיתיים רבים, בעלילות גלגמש כמו גם באיליאדה ובאודיסיאה ובאפוסים נוספים, ממלאים האלים תפקיד מכריע, אבל הגיבורים הם גיבורים אנושיים. חלק מהאפוסים הם אפוסים לאומיים שבהם הדמויות המככבות הן דמויות היסטוריות שמילאו תפקיד בהיסטוריה של עם זה או אחר ואומצו על ידי אותם עמים כחלק ממורשתם הלאומית. כך היא למשל שירת רולן הצרפתית או שירת מְנָאס הקזחית והקירגיזית.

איזו משמעות יכולה להיות ליצירות כאלה עבורנו במאה העשרים ואחת? בדומה לסיפור העממי, גם האפוס מכיל את מה שניתן לקרוא "חוכמת הדורות", על אפוסים מסוימים ניתן לומר את מה שנאמר על ספרו של לב טולסטוי "מלחמה ושלוש" שהוא אנציקלופדיה של החיים. אפוסים כאלה עוסקים בבעיות שמעסיקות גם אותנו עד היום: מהם החיים ומה משמעותם? איך מתמודדים עם אבל, שכול ומוות?

עלילות גלגמש הוא האפוס העתיק ביותר בעולם המוכר לנו. אפוס קדום זה כמובן לא כונה אפוס על ידי האכדים. השם שנתנו לסוג זה של יצירות הוא **זְמָרְתוּ** (zmartu) מהשורש המוכר לנו גם בעברית **ז.מ.ר.** כלומר זמרה, ואכן היצירה בוצעה בצורה שירית ונראה שגם לוותה בכלי מיתר, לוטה קדומה ששמה הוא **גִיש-גו-דִי** המוכרת לנו מתבליטים עתיקים ומזכירה בצורתה כלי מיתר מודרניים כמו הֶסֶז הטורקי והקוֹמוֹז הקירגיזסטני.

באמצע המאה התשע עשרה, כאשר החלו הארכיאולוגים לחפור בחורבות הערים ששכנו לחופי הפרת והחידקל, נחשפה בניונה, בירתם של מלכי אשור, ספרייה מלכותית ובה עשרות אלפי לוחות חמר כתובים בכתב היתדות.

הלוחות היו כתובים אכדית, שפה שמית עתיקה שהיתה בשימוש נרחב בעולם העתיק במשך מאות בשנים ויש לה קרבה מסוימת לעברית באוצר מילותיה ובצורותיה הדקדוקיות. כאשר החלו החוקרים לפענח את הלוחות נדהמו לגלות בהם בין היתר קטעים ספרותיים שדמו בפרטים רבים לסיפור המבול במקרא.

עד מהרה התגלה שקטעים אלה הם חלק מאפוס גדול שגיבורו הוא גלגמש מלך אַרְכַּ (היא ארך המקראית המוזכרת בספר בראשית).

לימים נתברר שגרסאות כתובות של היצירה כבר היו קיימים עוד בשנת 2150 לפני הספירה. שברי לוחות נוספים עם קטעים מן האפוס נמצאו בכל חלקי המזרח התיכון כולל טורקיה וארץ ישראל. לאמיתו של דבר האפוס האכדי הוא עיבוד ספרותי מאוחר של סיפורים שונים שמלכתחילה לא היו קשורים זה לזה ושהגיעו אלינו בגרסאות קדומות עוד יותר שנכתבו בשומרית.

השפה השומרית איננה שייכת לקבוצת הלשונויות השמיות והיא שונה מן האכדית תכלית שינוי. שפה זו שימשה את תושבי ארם נהריים בתקופות קדומות ולימים נדחקה על ידי האכדית.

יש לשער שלגרסאות השומריות הכתובות קדמו דורות רבים של העברה בעל פה וגם כאשר הועלו על הכתב עדיין נמשכה המסירה האורלית. על כך מעיד מספרן הרב של הגרסאות שהגיעו לידינו.

התרגום שלפניכם נעשה על ידי על פי תרגומים אנגליים וצרפתיים. הוא אינו מתיימר להיות תרגום מדעי מדויק. בדומה לשאול טשרניחובסקי, מתרגמה הראשון של היצירה לעברית, בחרתי להביא בפני הקורא העברי תרגום פיוטי קולח וזורם. השלמתי פערים שהיו קיימים בטקסטים שעמדו לפני והשמטתי חלק קטן מהיצירה שלדעת מרבית החוקרים הוא בגדר תוספת מאוחרת לטקסט המקורי. המבקש לקרוא תרגום מדעי מדויק שנעשה ישירות מאכדית, מופנה לספרם של ש' שפרה ויעקב קליין "בימים הרחוקים ההם: אנתולוגיה משירת המזרח הקדום".

היצירה מגוללת בפנינו את סיפור חייו של גלגמש, המחפש את החיים. יחד עם ידידו אֶנְדוּ הוּא יוצא ללחום בְּחַ'מִּבְּבָה, מפלצת היושבת ביער הארזים, כדי לרכוש לו שם עולם. לאחר שחוזרים שני הַרְעִים ממסעם, נופל אֶנְדוּ למשכב ומת. גלגמש המצר על מות ידידו יוצא למסע חדש לחיפוש החיים הנצחיים, אך לאחר הרפתקאות רבות הוא שב ממסעו זה בידיים ריקות ומסיים את חייו ככל האדם.

מהו המסר שנושאת עמה היצירה? מפרשים רבים רואים בה ביטוי טרגי לחיפושו של האדם אחר חיי נצח, חיפוש שנדון מראש להסתיים בכישלון ובמוות.

לדעתי פירוש כזה בטעות יסודו. היצירה במקורה נקראת על שם מלות הפתיחה שלה "אשר ראה הכל" ושם זה הולם אותה מאוד שכן היא מגוללת בפנינו מסכת חיים שלימה של אדם המחפש את החיים ומתנסה בכל מה שהם יכולים להציע לו: אהבה וידידות, גבורה ולהט העשייה, כמו גם צער, בדידות, כאב וסבל.

זמן קצר לפני שיוצא גלגמש לארץ הארזים להילחם בְּחַ'מִּבְּבָה מנסים זקני אַרְכָּה להניא אותו מכוונתו. גלגמש צוחק ובצחוק זה מקופל הכל; הוא יודע שהפור כבר נפל, הוא קיבל את החלטתו ושוב לא יוכל לחזור בו. אבל דווקא ברגע זה של חוסר אונים וחוסר אפשרות להשפיע על מהלך המאורעות החיצוני מתגלית האפשרות האחרת: החופש הפנימי להביט במציאות בעיניים פקוחות וללא אשליות ולחייך.

חופש זה קיים בנו תמיד, אבל רק ברגעי חסד אנו פוגשים בו באמת, ועם זאת, כאשר דבר זה קורה מתגלית לנו לרגע המשמעות האמיתית של החיים ושל הווייתנו כבני אדם.

בלוח התשיעי מספר לנו המשורר כיצד מגיע גלגמש אל הרי משו, הרי התאומים שאנשי עקרב ניצבים בפתחם כדי למנוע מבני תמותה להעפיל במשעול החשוך שבין שני ההרים. גלגמש נבעת למראם אך עד מהרה אוזר כוח ומתעשת. איש העקרב ואשתו מזהים אותו ושואלים אותו למטרת מסעו. "על מה, לְדַרְךְ אַרְכָּה יֵצְאָתָּ? על מה הֲרַחֲקָתָּ, עַד אֵלַי לְנִדְדִי? יָמִים וַיְהָרוּת, בְּרַב תְּלָאוֹת עֲבַרְתָּ, הַבִּינִי מַה תִּכְלִית בּוֹאֵךְ לְכָאן?"

גלגמש מודיע לו שהוא מחפש את אֶתְנַפְשֵׁתִים, בן דמותו של נוח המקראי, כדי ללמוד ממנו את סוד חיי הנצח. איש העקרב מזהיר אותו מפני קשיי הדרך: "גִּלְגַּמֶּשׁ, לְכָאן אִישׁ עוֹד לֹא הִגִּיעַ, אִישׁ עוֹד לֹא חָצָה אֶת שְׁבִילֵי הַהָר! דַּרְךְ שְׁתִּים עֲשָׂרָה שְׁעוֹת כְּפֹלוֹת בְּלֵב הָאֶפְלָה, עֲלֹטָה כְּבֹדָה, אִין אֹר, אֶת הַנְּתִיב אוֹפְפָת!"

גלגמש מתעקש: "גַּם אִם דַּרְךְ חֲתַחְתִּים דַּרְכֵי וְרַבַּת מְכָאוּב, גַּם אִם הִקְרָה בְּלִיל תֵּאכְלֵנִי, חֲרַב, לְשָׂדֵי יִמְצָץ בַּיּוֹם, גַּם אִם אֲנַחוֹת וְנָהִי לִי נְכוֹנָה, לֹא אֶסוּר מִן הַנְּתִיב יָמִין וּשְׂמָאל, לְפָנַי אֶת שְׁעָרֵי הַהָר, פֶּתַח עֲתָה." לבסוף נעתר לו איש העקרב ואומר לו: "לֵךְ גִּלְגַּמֶּשׁ לְדַרְכְךָ, בְּרַבַּת אֵלִים עֲלִיךָ תְּגוּנָה, אֶת הָרֵי מְשׁו, לְךָ לְחֻצוֹת אַנִּיחַ, אֶת שְׁלֹשֶׁת הַהָרִים, בְּרִגְלֶיךָ תַעֲבֹר וְשְׁלוֹם שׁוֹבֵךְ מִשָּׁם יִהְיֶה!" וכאן מופיע קטע נפלא על התמודדות עם קשיים, לא רק התמודדותו של גלגמש, אלא התמודדות עם קשיים שעל אדם ניצב בפניהם: החשש, התקווה, הייאוש, הנחישות והניצחון.

שעה אחר שעה פוסע גלגמש בחשיכה ודווקא החזרה הריתמית היא שמעוררת בשומע את כל התחושות שמניתי ומאפשרת לו להזדהות עם מסעו של הגיבור. לדעתי זוהי שירה במיטבה. כלום השיג גלגמש את חיי הנצח שחיפש? לדעתי התשובה היא כן. העובדה שארבעת-אלפים שנה אחרי מותו עדיין קוראים, שרים, מנגנים ומספרים את עלילותיו ברחבי העולם, היא עדות לכך שאכן זכה לחיי נצח.

יואל שלום פרץ

סיון תש"ף

קטעים מן התרגום

פתיחה

אֲשֶׁר רָאָה הַכֹּל עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה,
אֲשֶׁר נִוְדְעוּ לוֹ הַדְּבָרִים כְּלָם,
לֹא נֶעְלַם מִמֶּנּוּ כֹל
וְחִכְמָתוֹ עִמָּקָה מֵיָם.
חָדַר לְכֹל סוּדוֹת הַיָּקוּם, חֲשָׁף סוּדוֹת עוֹלָם,
נִשָּׂא עִמּוֹ תְּבוּנַת קְדוּמִים, בְּטָרֶם בָּא מִבּוּל לְאָרֶץ.
דָּרַךְ אֲרֻכָּה עֵבֶר, יָגַע בְּלֹא לֵאוֹת,
כָּל עֲמָלוֹ, חֲרַת עַל לִוּחַ אֲבָן.
אֶת חוֹמַת אֲרֻכַּ בְּנָה, מִשְׁכַּן אֲאֵנָה הַקְּדוֹשׁ,
מִמְּגוּרוֹת הַקְּדֹשׁ תִּכְנֹן יָדָיו.
צָפָה בְּבָרֶק כְּתֻלְיָהּ, כִּנְחֹשֶׁת זָהָרִם,
תּוֹכֵם רָאָה וְהִשְׁתַּאֲשָׂה,
לֹא יִשְׁוֶה לָהֶם דָּבָר בַּחֲלָד.
הִבֵּט אֶל סֵף הַבַּיִת, מִשֵּׁשׁ מִפְתָּן קְדוּמִים,
קָרַב אֶל מִשְׁכַּן אֲשֶׁתֶּר, אֶל אֲאֵנָה קָרַב,
לֹא יִשְׁוֶה לוֹ בַּיִת אָנוּשׁ, מִשְׁכַּן מַלְכֵי הַקְּדָם.
עַל חוֹמַת אֲרֻכַּ עָלָה, עַל כְּתֻלְיָהּ הַתְּהַלְלוּ,
יְסוּדוֹתֶיהָ בַּחוּץ, בְּמִלְאֲכַת לְבַנְיָהּ הַתְּבוּנָה
אִם לֹא בְּאֵשׁ חֲסָמוֹ כָּל לְבַנְיָהּ,
אִם לֹא שְׂבַעַת הַחֲכָמִים הַצִּיבוּ יְסוּדָהּ.

קטעים מפרשת המבול

שָׁמַע אִישׁ שֶׁרַפַּכּ, בֶּן לְאַבְרָתָתוֹ:
עֲשֹׂר וּנְכֻסִים נָטַשׁ, מִלְּטָה חַיִּים!
בְּאֵלִים אֶל תִּתְחַשֵּׁב, הֲצַל חַיִּיד?
זָרַע כָּל חַי לְמִינֵהוּ לְסַפִּינָה הַבְּא,
לְסַפִּינָה אֲשֶׁר תִּבְנֶה בְּמוֹ יָדֶיךָ.
בְּאֵמַת מִדָּה, תִּכַּן אֶת מִדּוֹתֶיהָ,
מִדַּת אֲרֻכָּה, מִדַּת רְחֻבָּה שְׁוֹת תִּהְיֶינָה
צַר לָהּ גַּג מוֹצֵק עָלַל שְׂיִכְסָנָה,
כְּקִמְרוֹן מִי תִּחְתִּיּוֹת עַל שְׂאוֹל!

* * * * *

שִׁשָּׁה יָמִים, שִׁשָּׁה לַיְלוֹת נִשְׁבָּה הָרוּחַ,
גְּשָׁם זֹלְעָפוֹת וְסַעַר,
שָׁטַף עַז כְּסָה אֶת פְּנֵי הָאֲדָמָה.
עַת הַיּוֹם הַשְּׂבִיעִי הַגִּיעַ,
שָׁכְכוּ הַסַּעֲרָה וְהַמִּבּוּל, אֲשֶׁר כָּצָבָא נִלְחָמוּ,
שָׁקַט הַיָּם, רָגַע הַסַּעַר, הַמִּבּוּל חָדַל.
צָהַר הַסַּפִּינָה פְּתַחְתִּי, עַל פְּנֵי נֶפֶל הָאוֹר,
אֶל מְרַחְבֵי הַיָּם הַשְּׁקִיפִתִּי.
שָׁקַט וּדְמָמָה בְּכֹל,
לְעַפְרָה הָיוּ כָּל בְּנֵי אָנוּשׁ,
לְפָנֶי גַּג שְׁטוּחַ, פְּנֵי הַיָּם דָּמוּ.

עת היום השביעי הגיע,
יונה שלחתי, לה לעוף הנחתי,
היונה התעופפה, ואלי היא שבה,
לא מצאה לכף רגלה מנוח,
לספינה, על כן היא שבה.
סנונית שלחתי, לה לעוף הנחתי,
הסנונית התעופפה, ואלי היא שבה,
לא מצאה לכף רגלה מנוח,
לספינה, על כן היא שבה.
עורב שלחתי, לו לעוף הנחתי,
לדרכו הוא התעופף,
עד ראה כי פחתו המים.
אכל, קרקר, ולספינה לא שב.
לארבע רוחות שמים, החיות אִזי שלחתי,
לאלים, הקרבתי מנחתי.